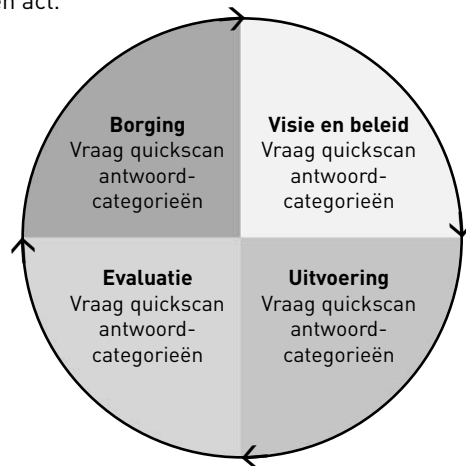

Handleiding primair en speciaal onderwijs

Voor u ligt de quickscan Onderwijscontinuüm CED-Groep®. Hiermee krijgt u snel en concreet inzicht in de stappen die u kunt ondernemen op de weg naar passend onderwijs in 2011. Het instrument levert geen informatie over randvoorwaarden, zoals financiën, samenwerkingsvormen, gebouwen, overlegstructuren, enzovoorts, maar wel praktische aanwijzingen hoe u inhoudelijk passend onderwijs op de rails zet.

De quickscan is opgebouwd volgens de vier beleidspijlers: visie en beleid (planvorming), uitvoering, evaluatie en borging. Dit komt overeen met de zogeheten PDCA-cirkel: plan, do, check, en act.

De quickscan kan worden gebruikt op schoolniveau, en is bedoeld voor directie, mt-leden of ib'ers.

In de quickscan zijn centrale begrippen uit het onderwijscontinuüm verwerkt (zie *Onderwijscontinuüm, Een denk- en werkwijze voor passend onderwijs*, C. Struiksmá en L. Rurup). Het gaat om de begrippen: leerstandaarden, onderwijsarrangement, onderwijsleerproces, verdiepingsarrangement, talentarrangement, intensief arrangement, zeer intensief arrangement en zeer intensief+zorg arrangement.

U begint met de algemene quickscan en kiest daarna een of meer quickscans over een bepaald vak of ontwikkelingsgebied. U scoort iedere vraag met 1, 2 of 3 punten, overeen-

komstig de mate van toepassing (niet, gedeeltelijk of volledig). U kunt per onderwerp en per beleidspijler scoren. Per onderwerp: u telt de punten op. Per beleidspijler: U vult het scoringsformulier in. In beide gevallen geldt dat de interpretatie verdeeld is in drie categorieën: een score van 80% (of hoger), een score tussen de 40% en 80% en een score onder de 40%. Bij iedere score krijgt u een aantal adviezen, op grond waarvan u passend onderwijs verder kunt vormgeven. U kunt de quickscan handmatig of digitaal invullen.

Het invullen van een quickscan kost u 20 minuten. U weet dus snel of uw organisatie passend onderwijs proof is!

De begrippen van het Onderwijscontinuüm CED-Groep®

Onderwijsleerproces

Het onderwijsleerproces bestaat uit die kenmerken die invloed hebben op de leerprestaties van leerlingen. De onderwijsinspectie onderscheidt in haar waarderingskader de volgende elementen:

- leerstofaanbod
- klassenmanagement
- leertijd
- didactisch handelen
- pedagogisch handelen
- schoolklimaat

Onderwijsarrangement

Een onderwijsarrangement beschrijft het gehele onderwijsleerproces en omvat alle elementen uit het waarderingskader van de onderwijsinspectie, zoals hierboven beschreven. Het basisarrangement wordt door alle leerlingen gevolgd. Voor leerlingen die meer aankunnen dan het basisarrangement wordt een verdiept arrangement onderscheiden. Voor leerlingen die intensivering nodig hebben van het onderwijs zijn er 'intensieve', 'zeer intensieve' en 'zeer intensieve arrangementen plus zorg' te onderscheiden.

In het vervolg van deze inleiding beschrijven we hier kort alle onderdelen van de quickscan: wat wordt er mee bedoeld?

U kunt deze quickscan ook digitaal invullen op www.cedgroep.nl/quickscan.

Quickscan algemeen

1. ONDERWIJSLEERPROCES

1.1 kenmerk klassenmanagement

Klassenmanagement kan opgevat worden als een verzameling organisatorische vaardigheden van de leerkracht. Ze vestigen voorwaarden waardoor instructies van de leerkracht en leeractiviteiten van de leerlingen effectief zijn. Klassenmanagement bestaat uit het structureren van ruimte, tijd en activiteit. Het gaat dus om bijv. de inrichting van de klaslokalen en het hanteren van een lesrooster op een manier die aansluit bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Individueel leren en samenwerkend leren worden zodanig ingezet dat zij aansluiten bij de effectieve leerstrategieën per vakgebied. Zo kan bij lezen - naast het zelfstandig lezen - gekozen worden voor duo-lezen, tutorlezen of inzet van leesouders. En als het gaat om gedrag kunnen diverse rollen worden toebedeeld aan samenwerkende leerlingen die een probleem moeten oplossen. Ook de indeling in niveaugroepen, homogeen, heterogeen of zelfs groepsdoorbrekend, is een aandachtspunt binnen het klassenmanagement. Door een goede planning vooraf zorgen de leerkrachten ervoor dat zich zo min mogelijk probleemsituaties zullen voordoen.

1.2 kenmerk didactisch handelen

Didactisch handelen betreft al het handelen van de leerkracht dat erop gericht is leerlingen iets te leren, in de vorm van weten, kunnen, durven en willen. Belangrijk bij didactisch handelen is het gebruik van instructieprincipes die de leerlingen stimuleren tot zelfstandig werken en actief nadenken, aansluitend bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen en de aard van de vakgebieden. Sommige vakgebieden, zoals technisch lezen, lenen zich meer voor het directe instructiemodel, waarbij de leerkracht het leerproces stuurt door het geven van uitleg en het aanbieden van oefening. Andere vakgebieden, zoals realistisch rekenen, lenen zich meer voor het authentieke lesmodel, waarbij de leerkracht het leerproces ondersteunt door leerlingen uit te dagen eerst zelf oplossingsstrategieën te bedenken en te leren in interactie met elkaar. (Dit authentieke lesmodel wordt ook wel het probleemgerichte of leerlinggestuurde lesmodel genoemd.) Bij elk vakgebied is de didactische opbouw van aanleren-toepassen-integreren van belang. Het gaat er immers om dat de leerlingen de geleerde kennis en vaardigheden gebruiken in het gehele onderwijs en in hun leven buiten de school. Leerkrachten kunnen deze opbouw realiseren door bijvoorbeeld bij wereldoriëntatie een

beroep te doen op de leesstrategieën van de begrijpend leesles, of door bij een ruzie op het schoolplein de geleerde sociale vaardigheden in herinnering te roepen. Ook kunnen verschillende vakgebieden binnen één les geïntegreerd aangeboden worden.

1.3 kenmerk pedagogisch handelen

Pedagogiek gaat over het aangaan van een betekenisvolle relatie met leerlingen. Een positieve en respectvolle benadering is de basis van het handelen van de leerkracht. Hiermee creëert de leerkracht een veilig klassenklimaat waarin de leerlingen zich vrij voelen om deel te nemen aan het onderwijsleerproces. De leerkracht organiseert het werk zo dat leerlingen succeservaringen kunnen opdoen en geeft hen positieve feedback. Doel van het pedagogisch handelen is dat de leerling zo zelfstandig en coöperatief mogelijk, met voldoende zelfvertrouwen kan functioneren.

Leerkrachtvaardigheden in responsiviteit en het stellen van de juiste (denk)vragen zijn hierbij van groot belang.

Daarbij speelt de leerkracht in op de verschillende behoeften van leerlingen. Deze zijn in te delen in: zelfvertrouwen stimuleren (het bewust worden en waarderen van eigen mogelijkheden), verantwoordelijkheid geven (voldoende ruimte krijgen om zelf beslissingen te nemen en te zorgen dat het werk gedaan wordt) en structuur bieden (voorspelbaar maken in ruimte, tijd en activiteit)

1.4 kenmerk schoolklimaat

Een veilige en uitdagende omgeving vormt de basis voor het leveren van leerprestaties. Een goede sfeer op school wordt gevormd door open communicatie tussen alle betrokkenen bij de school, dus zowel het team als de leerlingen en de ouders.

De school kan het belang van leren benadrukken in media als website en schoolkrant en kan ouders motiveren om ook thuis aandacht te hebben voor het leren van hun kinderen.

Binnen de school kan men op allerlei manieren het enthousiasme voor het leren vergroten, bijvoorbeeld door het inrichten van leeshoeken met boeken, meethoeken met getallenlijnen en maquettes, door bibliotheekbezoek en abonnementen op tijdschriften voor kinderen, door interessante computergames aan te bieden, educatieve schoolreises enz. Het effect hiervan wordt nog groter wanneer ook de ouders, de naschoolse voorzieningen en brede schoolvoorzieningen een dergelijk klimaat stimuleren. Het initiatief hiertoe gaat meestal uit van de school. Er bestaan diverse trainingen en hulpmiddelen om schoolteams hierin te ondersteunen.

2. PLANMATIG WERKEN

2.1 ten behoeve van de zorgstructuur

De zorgstructuur op scholen is opgezet om alle leerlingen te volgen in hun ontwikkeling. Dit om het onderwijsaanbod af te kunnen stemmen op wat leerlingen nodig hebben. Van belang daarbij is, dat de ontwikkeling in vaardigheden en kennis planmatig en periodiek getoetst wordt. Op veel scholen is het zo, dat de toetsresultaten afgezet worden tegen een leerstandaard of een norm, die scholen vastgesteld hebben. Soms is dat een norm vanuit een landelijke toetsinstelling, soms ook een norm die op school is vastgesteld. Er moet dus op school in elk geval een notie zijn over welke resultaten in kennis en vaardigheden aanvaardbaar zijn en welke aanleiding geven om het onderwijsaanbod aan te passen. Als deze beslissingen beredeneerd genomen zijn, meestal door de interne begeleider in samenspraak met de leerkracht, volgt er de toewijzing van een leerling aan een arrangement: een onderwijsaanbod dat recht doet aan de onderwijsbehoefte van deze leerling.

2.2 ten behoeve van het schoolbeleid

Het in kaart brengen van leeropbrengsten is niet alleen een belangrijk middel om leerlingen een zo goed mogelijk onderwijsaanbod te geven. Het is ook van belang voor de sturing van het onderwijs op schoolniveau. Overzichten van leerresultaten kunnen signalerend werken voor de kwaliteit van het onderwijs in het algemeen en in een bepaald vakgebied, per jaar, per klas en/of per leerkracht. In tabellen en grafieken wordt zichtbaar waar de kwaliteiten van de school wel en nog niet liggen. Op schoolniveau zijn afspraken nodig over de verzameling, verwerking en analyse van de gegevens (wie doet wat en wanneer) om deze vervolgens met de betrokkenen te bespreken en de eventuele problemen desgewenst nader te verkennen en op te lossen. De overzichten van resultaten op schoolniveau en de analyse ervan worden weergegeven in het kwaliteitsstelsel, in het jaarplan van de school en wellicht ook in de schoolgids.

Quickscan per vakgebied

1. ONDERWIJSLEERPROCES

1.1 basisarrangement, kenmerk leerstofaanbod

Het doen van een leerstofaanbod is erop gericht leerlingen kennis, vaardigheden en inzichten te laten verwerven. Het gaat hierbij zowel om de inhoud van de leerstof als om de vorm van de leerstof. De inhoud wordt gevormd door leerlijnen, vaak beschreven in een lesmethode. De leerlijnen geven de leerstof aan, zorgen voor een logische opbouw en voor aansluiting bij vervolgonderwijs of arbeid. Onder de vorm van de leerstof verstaan we methodieken en materialen om de leerstof op een passende wijze aan te bieden.

1.2 basisarrangement, kenmerk leertijd

De leertijd is de tijd die leerlingen besteden om zich de leerinhouden eigen te maken. Een school behoort daarom voldoende leertijd te programmeren en deze evenwichtig over de vakken te verdelen. Daarnaast dient de onderwijstijd efficiënt te worden ingezet. Te onderscheiden valt:

- gestelde leertijd: leertijd die op het rooster geprogrammeerd staat
- gerealiseerde leertijd: de hoeveelheid gestelde leertijd die daadwerkelijk wordt besteed aan het vakgebied
- de effectieve leertijd: de tijd die leerlingen daadwerkelijk gebruiken om zich de leerinhouden van een vakgebied eigen te maken

2. VERSCHILLEN TUSSEN LEERLINGEN

Verschillen tussen leerlingen bestaan. Eén leerstofniveau nastreven voor alle leerlingen betekent eigenlijk, dat de meerderheid van de leerlingen tekort wordt gedaan. Deze constatering kan er toe leiden dat leerkrachten zich uitputten in het passend maken van hun onderwijs voor alle leerlingen. Het gevolg: een enorme stapel handlingsplannen. Dat blijkt vaak qua uitvoering binnen de klas niet haalbaar te zijn. Het blijkt realistisch te zijn om uit te gaan van 3, maximaal 4 instructiegroepen in een klas. De arrangementengedachte, zoals deze verwoord en verbeeld wordt door het Onderwijscontinuüm CED-Groep® komt hieraan tegemoet.

2.1 specifieke leerlijn

Een leerlijn voor een specifiek vak of ontwikkelingsgebied geeft allereerst aan welke doelen realistisch zijn voor een leerling van een bepaalde ontwikkelingsleeftijd. Leerlijnen helpen om binnen een bepaald vakgebied relevante doelstellingen te kiezen die elkaar op een logische wijze opvolgen. Binnen een leerlijn kunnen allerlei keuzes gemaakt worden vanuit de gedachte dat leerlingen verschillen in hun behoeften. Meer leertijd geven aan sommige leerlingen of onderdelen uit de leerlijn schrappen zijn daarvoorbeelden van.

2.2 leerstandaarden voor sterke en zwakke leerders

Leerstandaarden zijn de concrete tussendoelen op de leerlijn, die moeten uitkomen op het geformuleerde eindniveau (ook wel referentieniveau). Wat de school met de meerderheid van de leerlingen wil bereiken is de voldoende standaard, en wat de school - doordat zij verschillen erkent - minimaal wil bereiken is de minimum standaard.

3. GEBRUIK VAN TOETSGEGEVENS

3.1 ten behoeve van de leerlingzorg

De verantwoordelijkheid voor de leerlingzorg ligt vrijwel altijd bij de intern begeleider. In een school die werkt met het onderwijscontinuüm is de eerste actie van de intern begeleider het vergelijken van de resultaten van de leerling met de leerstandaarden. Aan welk arrangement was de leerling toegeedeeld en klopt dat nog met zijn resultaten? De leerkracht heeft hier een belangrijke rol in: deze gebruikt de toets en observatiegegevens om het didactisch en pedagogisch handelen te bepalen.

4. OVERIGE ARRANGEMENTEN

De school formuleert een basisaanbod voor alle leerlingen. Dit basisaanbod moet voor de meeste leerlingen, zo'n 75%, voldoende zijn om de gewenste resultaten, dat is de voldoende leerstandaard te halen. Voor de leerlingen voor wie het basisaanbod niet voldoende blijkt, wordt er naast een basisarrangement een van de andere arrangementen aangeboden.

Het verdiepte arrangement is bedoeld voor de ca. 25% leerlingen die extra uitdaging kunnen gebruiken. Het intensieve arrangement is bedoeld voor de ca. 15% leerlingen

die extra oefening en begeleiding nodig hebben om de minimum leerstandaard te halen. En het zeer intensieve arrangement (plus zorg) is bedoeld voor de allermest zwakste ca. 10% van de leerlingen die de minimum leerstandaard niet behalen.

4.1 het verdiepte arrangement

Het verdiepte arrangement is een arrangement voor de leerlingen die wat extra aan kunnen. Het is eigenlijk een extra op het basisarrangement. Het bestaat uit een beschrijving van wat deze leerlingen krijgen aangeboden. Bijvoorbeeld verrijkingstof geven, of andere leerstof. Ook kan het reduceren van de leertijd een aspect zijn van een verdiept arrangement, of het vergroten van de mate van zelfstandigheid die leerlingen aan de dag mogen leggen.

4.2 het intensieve arrangement

Het intensieve arrangement is voor leerlingen die met het basisarrangement onvoldoende ondersteuning krijgen om de leerdoelen te halen en extra hulp nodig hebben. Het bestaat uit een beschrijving van welke extra ondersteuning deze leerlingen krijgen. Dat kan bijvoorbeeld zijn het bieden van meer leertijd, of het beperken van het aantal oplossingsstrategieën om bepaalde vraagstukken op te lossen, of een sturende didactiek of pre-teaching.

4.3 het zeer intensieve arrangement

Het zeer intensieve arrangement is voor leerlingen die onvoldoende ondersteuning hebben aan het basisarrangement plus het intensieve arrangement. Deze leerlingen lukt het niet om de voldoende leerstandaard te halen. Het arrangement bestaat uit een beschrijving van de ondersteuning die voor deze leerlingen gewenst is. Het schrappen van bepaalde onderdelen van de leerstof en zeer intensieve één op één begeleiding bij het aanleren van oplossingsstrategieën zijn hier voorbeelden van.

4.4 het zeer intensieve arrangement met zorg

Het zeer intensieve arrangement met zorg is een arrangement waarbij u ondersteuning van buiten de school haalt. In het zeer intensieve arrangement met zorg beschrijft u tot welke externe zorg u toegang heeft en hoe u deze bij het onderwijs betreft. Als er besloten wordt dat een kind specifieke leesbehandeling nodig heeft, dan zal duidelijk moeten zijn welke gevolgen dit heeft voor het onderwijsaanbod op school. Datzelfde geldt natuurlijk ook voor leerlingen die extra ondersteund worden in hun sociale competentie: wat vraagt dat van de leerkracht en van de medeleerlingen?